

МОВНИЙ ПАТРІОТИЗМ У ЗМІСТІ УКРАЇНСЬКОГО ВИХОВНОГО ІДЕАЛУ

У статті здійснено історико-педагогічний аналіз проблеми мовного патріотизму як важливого компонента виховного ідеалу сучасного українця, лінгвоциду української мови, готовності української еліти й українського суспільства захищати статус української мови як єдиної державної. У центрі наукового дискурсу – проблема виховання референтної особистості як пограничної категорії філософських, філологічних, психолого-педагогічних наук.

Актуальність і постановка проблеми. Сучасна мовна ситуація в Україні характеризується наявністю низки важливих соціально-політичних і педагогічних тенденцій, які детермінують її суперечності та проблематику. З одного боку, це постколоніальна свідомість сучасних українців, виховний ідеал яких за роки незалежності не позбувся рис малоросійської меншовартості і байдужості [1: 3]. Постколоніальне мислення більшості сучасної української політичної еліти стало причиною непослідовної мовної політики держави, яка зумовила перенесення властивого радянській ідеології асиміляційного процесу перетворення україномовної спільноти на російськомовну на терени незалежної Української держави, спричинивши явище, назване сучасними дослідниками незбалансованою двомовністю. Потужна інерційність постколоніального українського суспільства, навіть за умов надання українській мові статусу державної й закріплення його в Конституції країни, не дозволила зупинити асимілятивний процес, лише трохи загальмувавши його. Як наслідок – деформоване мовне середовище спровокувало появу нового покоління українців, у яких постколоніальні атрибути свідомості трансформувалися в неокolonіальні, що зумовило реанімацію відкладених (не розв'язаних) проблем, пов'язаних із можливим запровадженням в Україні офіційної двомовності. Отже, внутрішня загроза зниження статусу української мови як державної виявилась сильнішою, ніж зовнішня російська експансія, що дозволяє говорити про мову українську як незахищену зсередини. З іншого боку, така незахищеність української мови є відкритими воротами для потужної зовнішньої загрози – інформативної глобалізації. Відтак несформована національна ідентичність сучасних українців з огляду на активне поширення ідей європоцентризму та євразійського регіоналізму може стати причиною втрати українською мовою функції головного ідентифікатора нації, який творить її відмінність та унікальність, тобто аутентичну привабливість для інших країн світу. Обидві названі тенденції виступають як руйнівні щодо формування українського виховного ідеалу, історичний досвід трансформації якого виступає на користь дослідження проблеми виховання у нових поколіннях мовного патріотизму як риси, здатної підвищити імунітет нації, змушеної жити в складних умовах залежного або перехідного суспільства.

Ступінь наукової розробки проблеми. Ідеї, пов'язані з патріотизмом і значенням мови у формуванні окремої особистості та нації загалом, так чи інакше завжди були об'єктом уваги науковців, зокрема Г. Ващенко, М. Грушевського, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Сучасне бачення патріотичного виховання молоді розкривається у працях А. Белести, О. Вишневого, С. Головчук, С. Гончаренка, П. Ігнатенко, Т. Завгородньої, П. Кононенка, Н. Косаревої, Л. Крицької, В. Кузя, В. Мірошніченко, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, К. Чорної, П. Щербаня та ін. Не можна не відзначити також і того факту, що існує низка філософських і філологічних досліджень мови як важливого естетичного й соціокультурного феномену, зокрема щодо впливу мови на духовний розвиток людства (В. фон Гумбольдт), взаємного зв'язку мови, раси й культури (Е. Сепір, Й. Гердер, Б. Уорф), націєтворчої функції мови (В. Бадер, О. Гончар, Д. Донцов, М. Драгоманов, А. Зеленько, В. Іванишин, Р. Кісь, Л. Масенко), мови як естетичної засади націєбудуття (В. Москалюк).

Метою статті є дослідження зв'язку між мовним патріотизмом як важливою рисою референтної особи та захищеністю мови в сучасному українському суспільстві. Відповідно до поставленої мети необхідно з'ясувати трансформацію ставлення української інтелігенції до визначення ролі мови в житті народу й нації, проаналізувати науково-педагогічні й філософські студії українського феномену російсько-української двомовності.

Виклад матеріалу. Інтелігенція, з огляду на семантику цього слова (лат. *intelligentis* – знаючий, тямущий, розумний) [2: 197], гіпотетично покликана виконувати в суспільстві роль референтної особистості. Так само гіпотетично взірцем для наслідування має бути й правляча еліта країни. Однак навіть енциклопедичні видання, пояснюючи семантику цього слова, співвідносять його з поняттям "взірець" лише в розумінні кращих відбірних екземплярів рослин чи тварин [2: 582]. Щодо представників людської спільноти цей термін застосовується здебільшого у значенні "видний", "помітний", "поважний", "видатний", але не взірцевий, фактично визнаючи той факт, що помітність певних рис і якостей наділених владою осіб далеко не завжди може розглядатися як така, що є гідною для наслідування. Ставлення багатьох представників сучасної владної еліти до мовної проблематики українського суспільства – яскраве тому свідчення.

В останні роки науковці озвучили низку проблем, які можна розглядати як негативний наслідок трансформації виховного ідеалу нації. Одна з таких бід, за теперішніми переконаннями багатьох українських мислителів, – зрада інтелігенцією інтересів свого народу, який завжди залишався вірним своїй мові як святині, що містить генетичний код нації. Т. Зінківський зазначав, що прямуючи в "чужі води, лишаючи Україну без усякого духовного напою", українська інтелігенція втрачала "в своїм народі корінь", перетворювалась на "безплідну", "химерну та шкідливу" [3: 37]. І. Франко про еліту свого часу також говорив як про "мало здібну до політичного життя", але дуже "плідну на перевертнів найрізномоднішого гатунку" [4: 30]. Упорядник першого фундаментального "Словаря української мови" Б. Грінченко відзначив ганебну спадковість зрадливості як риси української еліти, представників якої назвав поганими правнуками "зрадних прадідів нікчемних" [5: 184-185]. Про зрадливість української інтелігенції як про "сумний і болючий факт" на початку ХХ ст. писав і В. Липинський. На його думку, українська мова як "скарб національної культури, витворений віками кривавої боротьби, здобутий працею тяжкою попередніх поколінь, стає поволі матеріалом фольклорним, котрим ми можемо справді пишатись, але котрий у нас на Україні в своїй теперішній архівно-книжковій формі годиться хіба тільки для наших філологів та ще мишам на снідання <...> Тому стає поволі не тільки незрозумілою, але навіть непотрібною" [6: 12].

За висловом М. Грушевського, Волинь ХVII ст. була "головним гніздом княжих магнатських родів" [7: 32], які становили на цій землі твердиню православ'я. Однак після цивільної 1569 р. та церковної 1596 р. унії українська шляхта, яка чисельно переважала польську, не встояла проти спокусливих польсько-католицьких привілеїв і стала віддавати своїх дітей на навчання до єзуїтів. Це стало початком великого сполучення Волинського краю. Уже в кінці ХVII ст. серед католиків опинилися нащадки знаменитих православних родів – Чарторийських, Острозьких, Четвертинських, Збараських, Олізарів та ін. [8: 40]. Н. Полонська-Василенко називає цю історичну ситуацію гірким поняттям "трагедія", початком якої була зрада української еліти, а результатом стало затвердження у свідомості широких мас народу поняття "вищості польської культури, польської мови, католицької віри; нижчості української народності, мови, православної віри" [9: 375]. Латинство стало на Волині "панською" вірою, а православ'я та унія – "холопською" [10: 119, 123]. "Польщизна" поширювалася навіть серед православного духовенства [8: 51]. Польська мова стала офіційною мовою науки, культури, освіти, політики. Навіть чудеса печерських святих у Київській Лаврі були описані вже мовою польською [11: 42, 111]. Ця "зрадлива" тенденція не зникла і в середині ХІХ ст., коли польську владу на Волині заступила російська. У той час, коли волинські поляки, покарані царською владою за надмірний патріотизм заборонаю рідної мови, масово відкривали таємні польські школи, українці так само масово віддавали своїх дітей до офіційних російських. Якщо польська еліта й католицькі священники України усіма силами боролися й захищали польську мову, то православний клір разом із українськими за походженням аристократами зміцнював мову російську. У російських школах замість рідної мови українські діти засвоювали суміш з українських, покалічених московських та чужоземних слів, яку Я. Чепіга назвав "гидким жаргоном, що витворився в малоосвіченого українця, котрий пнеться балакати "по-панському" [12: 28] і від якого, за образним висловом вихованця Коростишівської учительської семінарії С. Васильченка, "дубом стає язик у роті і рогом вилазять очі з лоба" [13: 14]. Отож, ми бачимо, що українська еліта завжди мала вибір, однак здебільшого вимінювала рідну мову на різного роду привілеї – чи то польські, чи то російські, руйнуючи внаслідок цього власну національну ідентичність.

Проте є й чимало прикладів формування стійких патріотичних принципів та ідеалів, які, як не дивно, не завжди спиралися на вроджену національну приналежність. Наприклад, волинянка О. Левчанівська була донькою німця й росіянки, однак усе своє життя присвятила захисту прав українського народу: на початку ХХ ст. заснувала в своєму селі українську школу, активно займалася громадською діяльністю, була першою жінкою-сенаторкою у Польському сеймі, представляючи інтереси українців. Після встановлення радянської влади на Західній Україні не залишила Волинь і не припинила боротьби за права українського народу. Згодом енкаведисти звинуватили її в українському націоналізмі й розстріляли. Останнім записом у її щоденнику були слова: "Я сама склала своє життя так, як мені здавалося краще. Нічого не жалію – хіба несвідомих помилок, бо свідомо йшла тією дорогою, яку мені підказувало моє сумління" [14: 9-10]. Український радянський педагог В. Сухомлинський на самісінькому злеті соціалістичної інтернаціональної політики також знайшов спосіб активно виховувати в дітях щире відданість рідній українській мові, не ображаючи жодну іншу мову на землі. Це йому належать крилаті рядки: "Дві рідні мови – це так само безглуздо, якби ми намагалися уявити, що одну дитину народили дві матері. У дитини є одна мати. Рідна. До смерті. До останнього подиху" [15: 201-202].

Сьогодні в наукових колах обговорюється проблема, чи варто об'єднувати поняття "мова" й "патріотизм". З точки зору сучасної української мови, патріотизм тлумачиться як любов до Батьківщини і свого народу. Відтак ідеальна особистість має бути патріотичною, тобто готовою заради батьківщини й народу на жертви і подвиги [16: 894]. З точки зору філософії, патріотизм – моральний і політичний принцип (любов до вітчизни, гордість за її минуле й сучасне, відданість інтересам батьківщини, прагнення її захищати) [17: 358]. З точки зору педагогіки, – це суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу (національна гордість, любов до вітчизни, громадянська відповідальність, підпорядкування свого життя спільним національним інтересам, готовність служити Батьківщині й захищати її) [18: 633]. Якщо зважити на те, що патріотизм як стійка риса референтної особистості – це

кінцева мета патріотичного виховання, до найважливіших предметів уваги якого входить рідна мова, то поєднання понять "мова" й "патріотизм" у єдину категорію "мовний патріотизм" не викликає сумнівів.

Г. Ващенко наголошував: "Нація не є випадкове й механічне об'єднання. Це своєрідний організм, який народившись, росте й розвивається і при несприятливих життєвих умовах може загинути, себто розчинитись в інших націях" [19: 97]. Важливою твірною цього соціального організму, на його думку, є спільність мови. Таким чином мова, разом із спільністю походження, території, культурних традицій, сприяє формуванню у спільноти людей усвідомлення "своєї окремоті", без якої вона перестає бути нацією. Зважаючи на те, що мова – важлива складова державності, відчутним стає усвідомлення ризику, який може нести для неї введення двомовності. Мовне середовище сучасної України залишається вкрай деформованим, а національна ідентичність існує швидше як дискусійна ідея, ніж усвідомлений нацією беззаперечний факт. І саме за таких умов російськомовним / зрусифікованим українцям представники правлячої еліти через ідею реформування системи освіти пропонують не напружуватися, вивчаючи / пригадуючи материнську мову, а зробити звичну для них російську "другою" рідною. Відтак постає питання, як довго говоритиме Україна українською, якщо другою офіційною стане мова російська? Відповідь на це питання є очевидною для всього наукового світу. І. Огієнко ще в першій половині минулого століття був переконаний у тому, що головне рідномовне гасло: "Для одного народу – одна літературна мова й вимова, один правопис" мусить стати бойовим нашим завданням для сучасної праці кожного, хто визнає себе українцем" [20]. Учений наголошував також: "Без добре виробленої мовної політики немає всенародної свідомості, а без такої свідомості немає нації, а без свідомої нації – немає держави. Ось чому вороги України, її "п'ята колона", з такою люттю щонайперше цілять в її серце – мову" [21]. За твердженнями багатьох мовознавців, комунікативна сутність людини полягає в коригуванні поведінки іншої особи і здійсненні впливу на співрозмовника (О. О. Леонтьєв, Б. Ф. Поршнев, І. Ю. Черепанова). Зокрема, Р. Барт зазначав: "Мовна діяльність подібна до законодавчої діяльності, а мова є її кодом. Ми не помічаємо влади, що криється в мові. <...> Говорити... <...> означає підкорювати собі слухача" [22]. Ж. Вандрієс також наполягає, що "людина розмовляє не тільки для того, щоб висловити свою думку. Людина розмовляє також, щоб вплинути на інших" [23: 147]. Мова впливає на людину на рівні нервової діяльності – через другу сигнальну систему. На буденному рівні такий вплив відбувається найчастіше неусвідомлено, наприклад, через рекламу, засоби масової інформації, щоденні розмови тощо. Таким чином, саме через мову на підсвідомому рівні засвоює людина інформацію, яка, переходячи з кількості в якість, ідентифікує її як носія певного національного духу. Тому мовний патріотизм може означати створення таких умов, за яких, наприклад, підсвідомість українця у своїй власній країні була б захищена від системного тиску іншої мови.

Аналізуючи можливі наслідки запровадження в Україні двомовності, на нашу думку, доцільно також враховувати таке важливе психологічне поняття, як агресивність (не агресія!), тобто готовність індивіда чи соціальної групи у певний спосіб захищати свої інтереси – надміру агресивно, миролюбно чи конструктивно. З огляду на це, у питаннях мовної політики українцям швидше притаманна надмірна миролюбність. Вони не проголошують свою мову великою і могутньою, не претендують на статус мови інтернаціонального спілкування, не надто опікуються відкриттям українських шкіл для українців, що живуть у інших країнах світу, легко переходять на мову співрозмовника-росіянина. Натомість, більшість росіян, проживши в Україні все життя, по суті не відчувають необхідності говорити українською. Про відсутність у росіян потреби вивчати українську мову й культуру відверто писав видатний російський поет В. Маяковський у вірші "Долг Украине", з сумом визнаючи, що з української культури вони знають лише український борщ, українське сало і двох Тарасів – Бульбу і Шевченка" [24: 229-231].

Отож, маємо визнати, що Україна не є агресивним мовним середовищем для інших своїх національностей, у тому числі й російської. Цього, на жаль, не можна сказати про політику російської влади щодо української мови у ХХ ст., яка сьогодні в багатьох наукових дискурсах отримала назву "лінгвоцид", тобто мововбивство. Л. Масенко, в одній зі своїх праць розкриває специфіку мовної практики радянського періоду (поступове вилучення визначальних рис української лексики, фразеології, словотвору і заміна їх на російські кальки), покликаної штучно зблизити мову українську з російською, знищивши українську як незалежне мовне утворення [25]. Результат такої агресивної політики очевидний – навіть на двадцять першому році незалежності України російська мова, перебуваючи у статусі мови національної меншини, продовжує домінувати в більшості інституцій українського соціуму. З огляду на це, особливого значення набувають дослідження мови як основи національного буття. Важливими, наприклад, є висновки, зроблені у низці праць В. Москалюк, яка обстоює ідеї первинності мови у формуванні національного світосприйняття, доводить, що мова є складною духовно-семіотичною системою й універсальним засобом формування індивідуальної свідомості і народної традиції, фактором поєднання фенотипічних рис і ціннісних орієнтацій, які утворюють самобутній генотип нації [26: 26]. На думку дослідниці, мова для нації є творцем естетичного бачення світу, ідентифікатором людини як соціально-національної істоти і саме тому в ієрархії національних цінностей мові має відводитися найчільніше місце, "бо слово є мисленням націєбуття" [27: 32-33].

Висновки. Дослідження зв'язку між дієвістю мовного патріотизму як важливого компоненту у змісті виховного ідеалу сучасного українця та станом функціонування мови дозволяє окреслити кілька важливих тенденцій: у країні не лише відсутній єдино визнаний виховний ідеал, але й не сформований

мовний патріотизм як його складова і важливий індикатор національної ідентичності; в силу цього правляча еліта країни не сприяє захисту української мови і більшість її представників не можуть претендувати на роль референтних особистостей; у сучасних наукових колах зростає увага до постколоніального виміру соціально-педагогічних цінностей українського суспільства, серед яких проблемність формування мовного патріотизму пояснюється тривалим лінгвоцидом української мови, що має пролонговану в часі дію і може бути об'єктом окремих історико-педагогічних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Юрчук О. У тіні імперії : Українська література у світлі постколоніальної теорії : [монографія] / О. Юрчук. – К. : ВЦ "Академія", 2013. – 224 с.
2. Словарь иностранных слов – [10-ое изд.]. – М. : Рус. яз., 1983. – 608 с.
3. Лук М. І. Етичні ідеї в філософії України другої половини XIX – початку XX століть / М. І. Лук. – К. : Наукова думка, 1993. – 149 с.
4. Франко І. Дещо про самого себе / І. Франко // Вибрані твори : в 3 т. – Т. 3 : Літературознавство, публіцистика / [ред. колегія В. Скотний та ін. ; упор. М. Шалата]. – Дрогобич : Коло, 2005. – 690 с. – С. 27–31.
5. Грінченко Б. Д. Поезії / Б. Д. Грінченко. – К. : Рад. письменник, 1965. – 468 с.
6. В'ячеслав Липинський та його доба / [упоряд. Т. Осташко, Ю. Терещенко]. – К. : Житомир, 2008. – 389 с.
7. Грушевський М. С. Суспільно-політичний і церковний устрій і відносини в українсько-руських землях XIV–XVII віків : (Історія України-Руси) : твори в 11 т. (12 кн.) / М. С. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1994. – Т. V. – 704 с.
8. Быков Н. П. Князья Острожские и Волынь. Введение в историческую записку "Пятидесятилетия Острожского Св. Кирилло-Мефодиевского братства" / Н. П. Быков. – Пг., 1915. – 60 с.
9. Полонська-Василенко Н. До середини XVII століття : (Історія України) : твори в 2 т. / Н. Полонська-Василенко. – К. : Либідь, 1992. – Т. 1. – 588 с.
10. Батюшков П. Н. Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края / [Батюшков П. Н., Петров Н. И., Малышевский И. И.]. – СПб, 1888. – 288 с.
11. Jabłonowski A. Pisma / A. Jabłonowski. – Warszawa : E. Wende i Spółka, 1910. – Т. 2 : Kresy ukrainne. – 345 s.
12. Чепіга Я. Національність і національна школа / Я. Чепіга // Світло (Київ). – 1910. – Кн. 1. – 28 с.
13. Васильченко С. "Живая речь" в украинской школе / С. Васильченко // Світло (Київ). – 1911. – Кн. 7. – 14 с.
14. Левчанівська І. Далеке і близьке. Нариси, статті / І. Левчанівська. – Луцьк, 2000. – 216 с.
15. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 слів і словосполучень / [гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь-Перун, 2005. – 1728 с.
17. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
18. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремінь]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
19. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Ред. газ "Полтавський вісник". – 1994. – 191 с.
20. Огієнко І. Без спільної літературної мови нема нації / І. Огієнко // Рідна мова. – 1935. – Ч. 9. – 389 с.
21. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки : Рідномовний катехізис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства / І. Огієнко. – К. : Обереги, 1994. – 72 с.
22. Барт Р. Актова лекція, прочитанна при вступленні в должность заведующего кафедрой литературной семиологии в Коллеж де Франс 7 января 1977 года [Електронний ресурс] / Р. Барт // Dokument HTML. – Режим доступу : <http://www.philosophy.ru/librari/barthes/lect>.
23. Вандриес Ж. Язык / Ж. Вандриес // Воронин С. В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. – С. 146–153.
24. Маяковский В. Вторая половина 1925 – 1926 : полное собр. соч. в 13 т. / В. Маяковский. – М. : Гос. изд-во художественной литературы, 1958. – Т. 7. – 536 с.
25. Масенко Л. Т. Українська мова у XX сторіччі : історія лінгвоциду / Л. Т. Масенко. – К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2005. – 399 с.
26. Москалюк В. М. Мова як естетична засада національного буття / В. М. Москалюк // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка / [відп. ред. А. С. Конверський]. – К. : КНУ, 2010. – Вип. 100 : Філософія. Політологія. – С. 26–29.
27. Москалюк В. М. Лінгвоцид : трагедія естетичної свідомості [Електронний ресурс] / В. М. Москалюк // Філософські дослідження : [зб. наук. праць]. – Луганськ, 2008. – № 9. – С. 31–36.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Yurchuk O. U tini imperii : Ukrain'ska literatura u svitli postkolonial'noi teorii [In the Empire Shadow : Ukrainian Literature in the Light of the Postcolonial Theory] : [monografiia] / O. Yurchuk. – K. : VTS "Akademiia", 2013. – 224 s.
2. Slovar' inostrannykh slov [Dictionary of Foreign Words]. – [10-ie izd.]. – M. : Rus. yaz., 1983. – 608 s.
3. Luk M. I. Etychni ideii v filosofii Ukrainy drugoi polovyny XIX – pochatku XX stolit' [Ethical Ideas in the Philosophy of the Second Half of the XIX – the Beginning of the XX Centuries] / M. I. Luk. – K. : Naukova dumka, 1993. – 149 s.
4. Franko I. Deshcho pro samogo sebe [Something on Myself] / I. Franko // Vybrani tvory : v 3-kh t. T. 3 : Literaturознавство, publitsistyka [Selected Works : in 3 Volumes : Literature Studies, Publicistic] / [red. kolegiia V. Skotnyi ta inshi ; upor. M. Shalata]. – [2-e vyd., dop.]. – Drogobych : Kolo, 2005. – S. 27–31.
5. Grinchenko B. Poezii [Poetry] / B. Grinchenko. – K. : Rad. pysmennyk, 1965. – 468 s.
6. Viacheslav Lypynskii ta iogo doba [Viacheslav Lypynskii and his Epoch] / [upor. T. Ostashko, Yu. Tereshchenko]. – K. : Zhytomyr, 2008. – 389 s.
7. Grushevs'kyi M. S. Suspil'no-politychni i tserkovnyi ustrii i vidnosyny v ukrais'ko-rus'kykh zemliakh XIV–XVII vikiv : (Istoriia Ukrainy-Rusy) [Social-Political and Church Order and Relationships in the Ukrainian Lands of the

- XIV–XVII Centuries : (History of Ukraine-Rus)] : tvory v 11 t. (12 kn.) / M. S. Grushevs'kyi. – K. : Nauk. dumka, 1994. – T. V. – 704 s.
8. Bykov N. P. Kniaz'ia Ostrozhskie i Volyn. Vvedenie v istoricheskuiu zapisku "Patidesiatletiiia Ostrozhskogo Sv. Kirillo-Mefodievskogo bratstva" [Ostrog Dukes and Volyn. Introduction to the Historical Note "The Fiftieth Anniversary of the Ostrog St. Cyril Methodius Community"] / N. P. Bykov. – Pg., 1915. – 60 s.
  9. Polons'ka-Vasylenko N. Do seredyny stolittia : Istoriia Ukrainy [To the Middle of the Century : History of Ukraine] : tvory v 2 t. / N. Polons'ka-Vasylenko. – K. : Lybid, 1992. – T. 1. – 588 s.
  10. Batiushkov P. N. Volyn'. Istoricheskie sud'by Yugo-Zapadnogo kraia [Volyn'. Historical Destinies of the Southern-Western Region] / [Batiushkov P. N., Petrov N. I., Malyshevskii I. I.]. – SPb, 1888. – 288 s.
  11. Jablonowski A. Pisma / A. Jablonowski. – Warszawa : E. Wende i Spółka, 1910. – T. 2 : Kresy ukrainne. – 345 s.
  12. Chepiga Ya. Natsional'nist' i natsional'na shkola [Nationality and National School] / Ya. Chepiga // Svitlo (Kyiv) [Light (Kyiv)]. – 1910. – Kn. 1. – 28 s.
  13. Vasil'chenko S. "Zhyvaya rech'" v ukraiskoi shkole ["Fluent Speech" in the Ukrainian School] / S. Vasil'chenko // Svitlo (Kyiv) [Light (Kyiv)]. – 1911. – Kn. 7. – S. 14.
  14. Levchaniv'ska I. Daleke i blyz'ke. Narysy, statii [Far and Close. Essays and Articles] / I. Levchaniv'ska. – Luts'k, 2000. – 216 s.
  15. Sukhomlyn'skyi V. Vybrani tvory v 5 t. [Selected Works in 5 Volumes] / V. Sukhomlyn'skyi. – T. 3. – K. : Radans'ka shkola, 1977. – 670 s.
  16. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy : 250 000 sliv i slovospoluchen' [Big Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language : 250 000 Words and Word Combinations] / [avt. proektu ta gol. red. V. T. Busel]. – K. ; Irpin' : Perun, 2005. – 1728 s.
  17. Filosofs'kyi slovnyk [Philosophical Dictionary] / [za red. V. I. Shynkaruka]. – [2-ge vyd., pererob. i dopov.]. – K. : Golov. red URE, 1986. – 800 s.
  18. Entsyklopediia osvity [Educational Encyclopedia] / [gol. red. V. G. Kremin']. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
  19. Vashchenko G. Vykhovnyi ideal [Educational Ideal] / G. Vashchenko. – Poltava : Red. gaz "Poltavs'kyi visnyk", 1994. – 191 s.
  20. Ogienko I. Bez spil'noi literaturnoi movy nema natsii [Without General Common Literary Language There is No Nation] / I. Ogienko // Ridna mova [Native Language]. – 1935. – Ch. 9. – 389 s.
  21. Ogienko I. Nauka pro ridnomovni обов'язky : Ridnomovnyi katekhizys dlia vchyteliv, robitnykiv pera, dukhovenstva, advokativ, uchniv i shrokykogo gromadianstva [The Science on Native Language Duties : Native Language Catechesis for Teachers, Writers, Clergy, Lawyers, Pupils and Public] / I. Ogienko. – K. : Obereg, 1994. – 72 s.
  22. Bart R. Aktovaia lektsiia, pročitannaia pri vstuplenii v dolzhnost' zaveduiushchego kafedroi literatyrnoi semiologii v Kolledze Frans 7 yanvaria 1977 goda [The Commencement Lecture, Declared on the Accession to the Literary Semasiology Department Chairman Office in Collège de France on the 7 January 1977] [Elektronnyi resurs] / R. Bart. – Rezhym dostupu : <http://www.philosophy.ru/librari/barthes/lect>.
  23. Vandries Z. Yazyk [Language] / Z. Vandries // Voronin S. V. Fonosemanticheskie idei v zarubezhnom yazykoznanii [Voronin S. V. Phonosemantic Ideas in the Foreign Linguistic Studies]. – L. : Izd-vo LGU, 1990. – S. 146–153.
  24. Maiakovskii V. Vtoraia polovina 1925 – 1926 : [polnoie sobr. soch. v 13 t.] / V. Maiakovskii. – M. : Gos. izd-vo "Khudozhestvennaia literatura", 1957. – T. 7. – S. 229–231.
  25. Masenko L. T. Ukrains'ka mova u XX storichchi : istoriia lingvotsidu [Ukrainian Language in the XX Century : History of the Language Extinction] / L. T. Masenko. – K. : Vydavn. dim "KM Akademiia", 2005. – 399 s.
  26. Moskaliuk V. M. Mova yak estetychna zasada natsional'nogo byttia [Language as the Aesthetical Basis of the National World View] / V. M. Moskaliuk // Visnyk Kyivs'kogo Natsional'nogo universytetu im. T. Shevchenka [Journal of the Kyiv Taras Shevchenko National University] / [vidp. red. A. Ye. Konvers'kyi]. – K. : KNU, 2010. – Vyp. 100 : Filosofiia. Politologiia. – S. 26–29.
  27. Moskaliuk V. M. Lingvotsyd : tragediia estetychnoi svidomosti [Language Extinction : Tragedy of the Aesthetical Consciousness] [Elektronnyi resurs] / V. M. Moskaliuk // Filosofs'ki doslidzhennia [Philosophical Investigations] : [zb. nauk. prats']. – Lugans'k, 2008. – № 9. – S. 31–36.

Матеріал надійшов до редакції 22.01. 2013 р.

Єршова Л. М. Языковой патриотизм в содержании украинского воспитательного идеала.

В статье осуществлён историко-педагогический анализ проблемы языкового патриотизма как важного компонента воспитательного идеала современного украинца, лингвоцида украинского языка, готовности украинской элиты и украинского общества защищать статус украинского языка как единого государственного. В центре научного дискурса – проблема воспитания референтной личности как пограничной категории философских, филологических, психолого-педагогических наук.

Yershova L. M. Language Patriotism in the Contents of the Ukrainian Educational Ideal.

The article presents the historical and pedagogical analysis of the patriotic language problem as an important component of the educational ideal of the modern Ukrainian, language extinction of the Ukrainian language, readiness of the Ukrainian elite and the Ukrainian society to protect the Ukrainian language as the unified state. In the centre of the academic discourse is the problem of education of the referent person as the borderline category of philosophical, philological, psychological and educational sciences.